

SYTUACJA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA RYNKU PRACY W POLSCE W 2008 ROKU

W świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny w maju 2002 r. liczba osób niepełnosprawnych w Polsce wynosiła w momencie badania 5.457 tys. osób, przy czym prawne potwierdzenie niepełnosprawności posiadało 4.450 tys. osób, w tym 4.326 tys. w wieku 15 lat i więcej. Ta ostatnia liczebność okazała się zbliżona do liczebności otrzymanej z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności Polski (BAEL) zrealizowanego w II kw. 2002 r. (4.332 tys. osób). Liczbę dzieci niepełnosprawnych prawnie w wieku poniżej 15 lat szacuje się na około 200 tys.

Według BAEL liczba osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 15 lat i więcej od lat systematycznie spadała, głównie z powodu zmniejszania się liczby osób otrzymujących renty z tytułu niezdolności do pracy. W 2008 r. wyniosła około 3,7 mln¹. Oznacza to, że 11,8% ludności w wieku 15 lat i więcej posiadało prawne orzeczenie niepełnosprawności. W porównaniu z latami poprzednimi można zauważyć stopniowe zmniejszanie się udziału osób niepełnosprawnych prawnie wśród osób w wieku 15 lat i więcej w ostatnich latach – w 2007 wynosił on 12,0%, a w 2006 12,1%, podczas gdy w 2005 r. 13,1%.

W 2008 r. częstość niepełnosprawności prawnej wśród osób w wieku 15 lat i więcej była wciąż nieco wyższa wśród mężczyzn niż wśród kobiet (12,1% i 11,5%), choć liczebność kobiet niepełnosprawnych była wyższa niż liczebność mężczyzn (1.902 tys. i 1.806 tys.).

Ogólna częstość niepełnosprawności prawnej wśród osób w wieku 15 lat jest w Polsce od lat wyższa wśród mieszkańców wsi niż wśród mieszkańców miast. Przyczyną tego jest większy udział osób starszych na wsi niż w mieście i wysoki udział osób z orzeczeniami o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym. W 2008 r. różnica nie była tak znacząca - częstość niepełnosprawności prawnej na wsi wyniosła 11,9%, a w miastach 11,7%. Wyraźna jest natomiast przewaga liczebności mieszkańców miast w tej populacji (2.270 tys. i 1.438 tys.).

Udział osób niepełnosprawnych rośnie z natury rzeczy wraz z wiekiem ludności, ale charakterystyczną cechą zjawiska niepełnosprawności prawnej w Polsce jest znaczny wzrost częstości niepełnosprawności już wśród osób będących jeszcze w średnim wieku, a więc tych, które powinny być najbardziej aktywne zawodowo.

Wśród osób w wieku produkcyjnym prawne orzeczenie potwierdzające niepełnosprawność w 2008 r. posiadała niemal co 11-a osoba (9,3%), w rezultacie wciąż wysoka jest liczba osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym

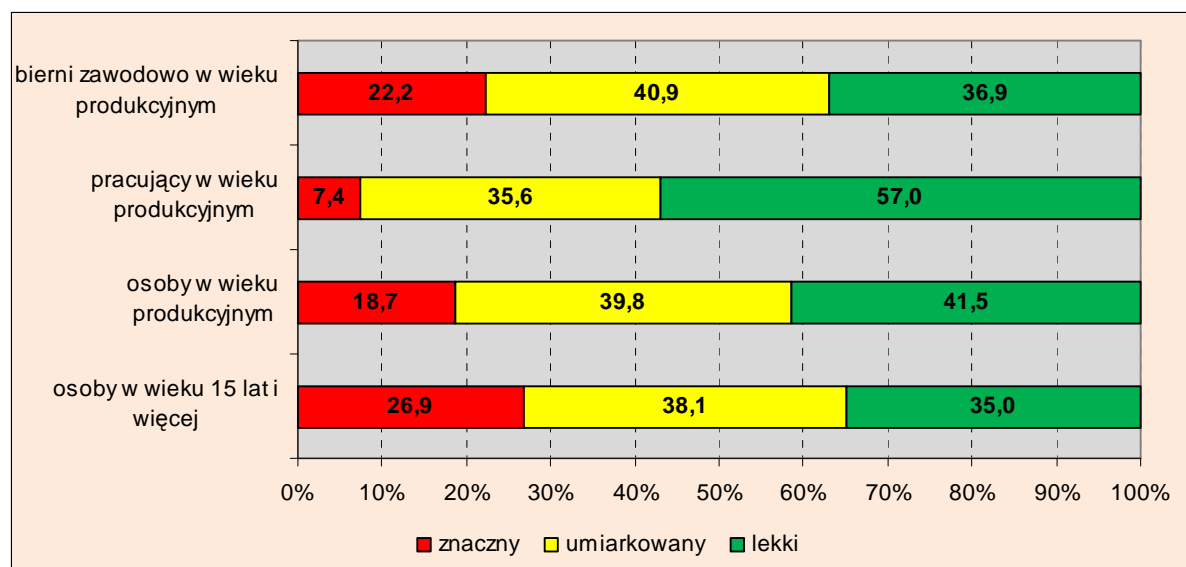
---

¹ Jeśli nie podano inaczej, wszystkie dane pochodzą z kwartalnego badania aktywności BAEL GUS i dotyczą populacji w wieku co najmniej 15 lat, dane uśrednione zostały wyliczone w Biurze Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych.

(18-59/64 lata) – 2,2 mln w 2008 r. Częstość niepełnosprawności prawnej wśród osób w wieku produkcyjnym była nieco niższa niż w latach poprzednich (w 2007 r. 9,5%, w 2006 r. 9,6%, a w 2005 r. 10,0%).

W strukturze populacji osób niepełnosprawnych według stopnia niepełnosprawności w ciągu ostatnich lat zauważalny jest wzrost udziału osób ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności i spadek udziału osób z lekkim stopniem niepełnosprawności.

Wykres 1. Struktura osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej według stopnia niepełnosprawności w 2008 r. (według BAEL GUS)

W 2008 r. 26,9% osób w wieku 15 lat i więcej miało orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności /lub orzeczenie równoważne²/ (w 2007 r. 25,3% a w 2006 r. 24,3%), 38,1% posiadało orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności /lub równoważne³/ (w 2006 r. i 2007 r. 36,0%) a 35,0% - orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności /lub równoważne⁴/ (w 2007 r. 38,7% a w 2006 r. 39,8%).

W przypadku osób w wieku produkcyjnym odsetek osób ze znaczną niepełnosprawnością jest znacznie mniejszy, przy wyraźnie wyższym odsetku osób z niepełnosprawnością lekką. W 2008 r. odsetki wynosiły odpowiednio: 18,7%, 39,8% i 41,5% (w 2007 r. 16,9%, 37,1% i 46,0%, a w 2006 r. 15,6%, 36,4% i 48,0%).

Zróznicowanie według stopnia niepełnosprawności widoczne jest także w przypadku porównania struktury osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej

² I grupa inwalidztwa lub całkowita niezdolność do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub orzeczenie o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym w połączeniu z uprawnieniem do zasiłku.

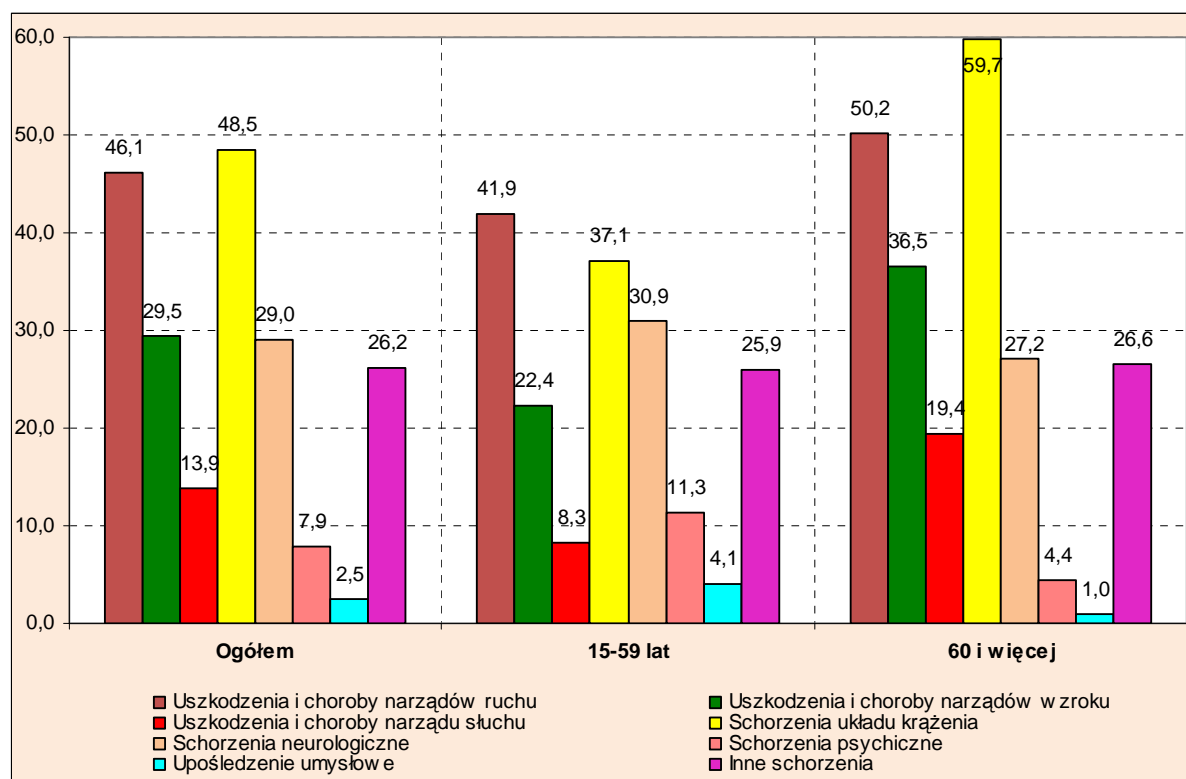
³ II grupa inwalidztwa lub całkowita niezdolność do pracy.

⁴ III grupa inwalidztwa lub częściowa niezdolność do pracy lub orzeczenie o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym bez uprawnienia do zasiłku pielęgnacyjnego.

według płci (wśród kobiet większy jest udział osób o znacznej niepełnosprawności – w 2008 r. 28,5%) oraz według miejsca zamieszkania (wśród mieszkańców wsi wyraźnie więcej niż w miastach jest osób posiadających lekki stopień niepełnosprawności – w 2008 r. 37,8% wobec 33,2%).

Najczęstszą przyczynę niepełnosprawności stanowią schorzenia układu krążenia (48,5%), uszkodzenia i choroby narządów ruchu (46,1%) oraz wzroku (29,5%), a także schorzenia neurologiczne (29%)⁵. Relatywnie niższy udział procentowy osób z uszkodzeniami i chorobami narządu słuchu (13,9%), z chorobą psychiczną (7,9%) i upośledzeniem umysłowym (2,5%) w zbiorowości osób niepełnosprawnych dotyczy tysięcy osób o obniżonej sprawności w codziennym funkcjonowaniu, a zatem i wymagających szczególnego podejścia w edukacji, na rynku pracy i w życiu codziennym.

Wykres 2. Struktura osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej według schorzeń powodujących niepełnosprawność i grup wieku w 2004 r.

Źródło: GUS, badanie stanu zdrowia ludności 2004

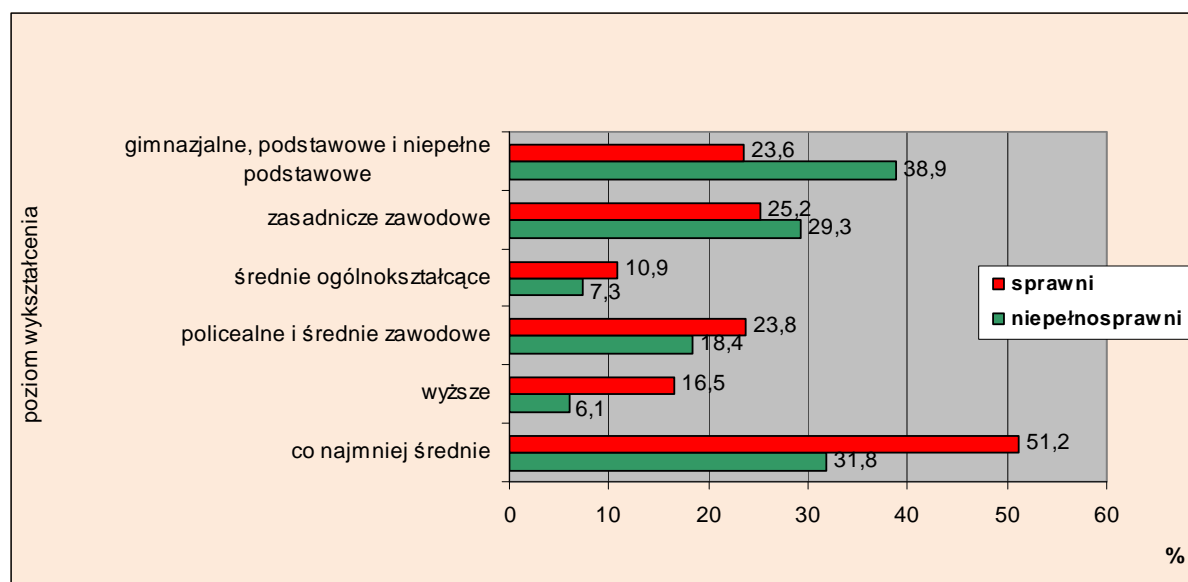
Najczęstszą przyczyną niepełnosprawności osób w wieku produkcyjnym są schorzenia i dysfunkcje narządu ruchu, a w następnej kolejności schorzenia układu krążenia, choroby narządu wzroku oraz choroby neurologiczne. Wśród osób starszych na pierwsze miejsce wysuwają się schorzenia wynikające z chorób układu

⁵ Na podstawie wyników badania stanu zdrowia przeprowadzonego przez GUS w 2004 r.; poszczególne udziały nie sumują się na 100%, ponieważ dana osoba mogła mieć kilka rodzajów schorzeń powodujących niepełnosprawność.

krążenia (59,7% wśród osób w wieku 60 lat i więcej), następnie narządów ruchu (50,2%), wzroku i neurologiczne. Charakterystyczne jest, że ogólnie rzadziej występujące w obu grupach schorzenia psychiczne i upośledzenia umysłowe częstsze są w grupie osób w wieku produkcyjnym.

Osoby niepełnosprawne są znacznie gorzej wykształcone niż osoby sprawne. W 2008 r. aż 68,2% osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej nie miało wykształcenia średniego⁶, a jedynie 6,1% posiadało wykształcenie wyższe. Co prawda relacja ta jest z roku na rok coraz bardziej korzystna, jednak wciąż widoczna jest w tym względzie różnica w stosunku do osób sprawnych, wśród których wykształcenia co najmniej średniego nie posiadało 48,8%, zaś wyższe miało 16,5%.

Wykres. 3. Struktura osób niepełnosprawnych i sprawnych w wieku 15 lat i więcej według poziomu wykształcenia w 2008 r. (wg BAEL GUS)

Wykształcenie osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym nie jest wyraźnie lepsze (66,6% nie miało nawet wykształcenia średniego, a 5,4% legitymowało się wyższym poziomem wykształcenia)⁷. Osoby niepełnosprawne mają trudności w zdobyciu lub uzupełnieniu wykształcenia nie tylko na poziomie wyższym, ale także średnim a nawet podstawowym. Z kolei niskie wykształcenie lub jego brak zmniejsza szanse osób niepełnosprawnych na rynku pracy, a tym samym szanse na godne życie ich samych.

Najwyższą aktywnością zawodową cechują się osoby z wyższym wykształceniem. Podnoszenie poziomu wykształcenia jest niewątpliwie

⁶ Wykształcenie zasadnicze zawodowe nie jest traktowane jako wykształcenie średnie.

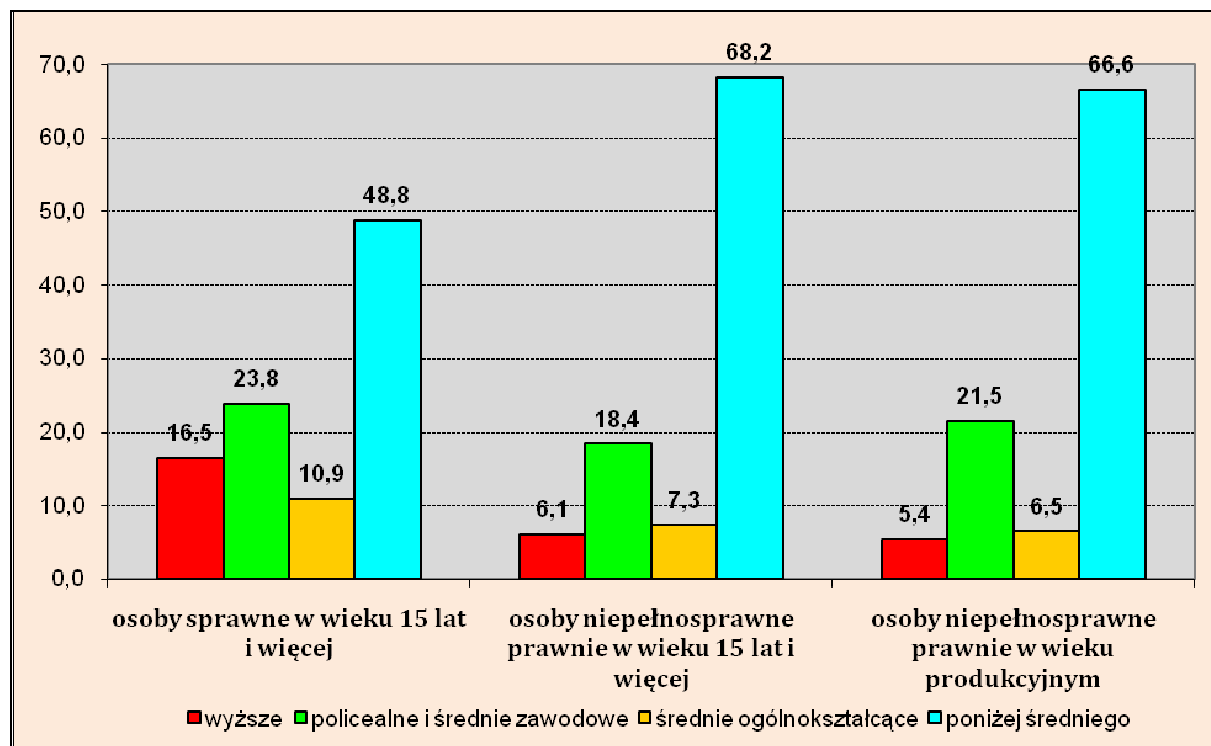
⁷ Przeciętne wykształcenie zbiorowości osób niepełnosprawnych poprawia się wraz z wiekiem również z powodu przechodzenia do tej grupy osób, które uzyskały określony poziom wykształcenia będąc osobami sprawnymi.

najskuteczniejszym sposobem na zwiększenie szans zawodowych osób niepełnosprawnych.

W przypadku osób niepełnosprawnych podstawowym problemem jest co prawda zdobycie wykształcenia średniego, ale dążenie do zdobycia wyższego poziomu wykształcenia jest coraz bardziej widoczne. Odsetek osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej z tym wykształceniem wzrósł z 3,8% w 2001 r. do 6,1% w 2008 r.

Według danych z listopada 2007 r.⁸ studiowało 22.988 osób niepełnosprawnych (tj. 1,2% ogółu studentów), z tego 12.569 na studiach stacjonarnych i 10.419 na studiach niestacjonarnych. Liczebność ta była wyraźnie wyższa niż w latach poprzednich (w 2005 roku zidentyfikowano 14.510 niepełnosprawnych studentów, a w 2006 r. 19.923 osoby). Udział osób niepełnosprawnych w ogóle studentów wzrósł w stosunku do listopada 2006 roku, gdy wynosił 1,03%. Według danych z listopada 2007 roku absolwentami szkół wyższych było 3.451 osób niepełnosprawnych (w roku 2006 – 2510, a 2005 - 1358). Spośród ogółu studentów osób niepełnosprawnych 1.491 osób było niesłyszących lub słabo słyszających, 1.874 niewidome bądź słabo widzące, 5.316 - z dysfunkcją ruchu lecz chodzące, 503 - z dysfunkcją ruchu i niechodzące.

Wykres 4. Struktura osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 15 lat i więcej według poziomu wykształcenia w 2008 r. (wg BAEL GUS)

⁸ GUS – „Szkoły wyższe i ich finanse w 2007r.”

OGÓLNA SYTUACJA NA RYNKU PRACY NA PODSTAWIE WYNIKÓW BAEL

Sytuacja społeczno-ekonomiczna poszczególnych grup ludności, w tym osób niepełnosprawnych, jest pochodną ich sytuacji na rynku pracy. Wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności Polski (BAEL) wskazują na poprawę sytuacji na rynku pracy w ciągu trzech ostatnich lat. Pogorszyła się ona dopiero pod koniec 2008 roku, co pokazały wyniki bezrobocia rejestrowanego.

W BAEL zaobserwowano znaczny spadek stopy bezrobocia (w 2008 r. – o 2,5 pkt. proc., w 2007 r. - o 4,2 pkt. proc., w 2006 r. – o 3,9 pkt. proc.) oraz wzrost wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 15 lat i więcej (w 2008 r. – o 3,8 pkt. proc., w 2007 r. - o 2 pkt. proc., w 2006 r. – o 1,3 pkt. proc.) w porównaniu z rokiem ubiegłym. W 2008 roku stopa bezrobocia wynosiła 7,1%, a wskaźnik zatrudnienia 50,4%.

Dla zbiorowości osób w wieku produkcyjnym wskaźniki te kształtowały się w 2008 roku odpowiednio na poziomie 7,2% oraz 64,9%. Spadek stopy bezrobocia i wzrost wskaźnika zatrudnienia tych osób był analogiczny jak w przypadku populacji osób w wieku 15 lat i więcej. Stopa bezrobocia w 2008 r. obniżyła się o 2,6 pkt. proc. (w 2007 r. o 4,3 pkt. proc., w 2006 r. – o 2,3 pkt. proc.), a wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 2,6 pkt. proc. (w 2007 r. – o 2,9 pkt. proc., w 2006 r. – o 3,9 pkt. proc.) w porównaniu z rokiem poprzednim.

Poprawa sytuacji na rynku pracy dotyczyła zarówno osób pełnosprawnych, jak i niepełnosprawnych. I choć sytuacja tych ostatnich nadal była znacznie trudniejsza od sytuacji osób sprawnych⁹, należy odnotować dalsze korzystne zmiany.

SYTUACJA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA RYNKU PRACY

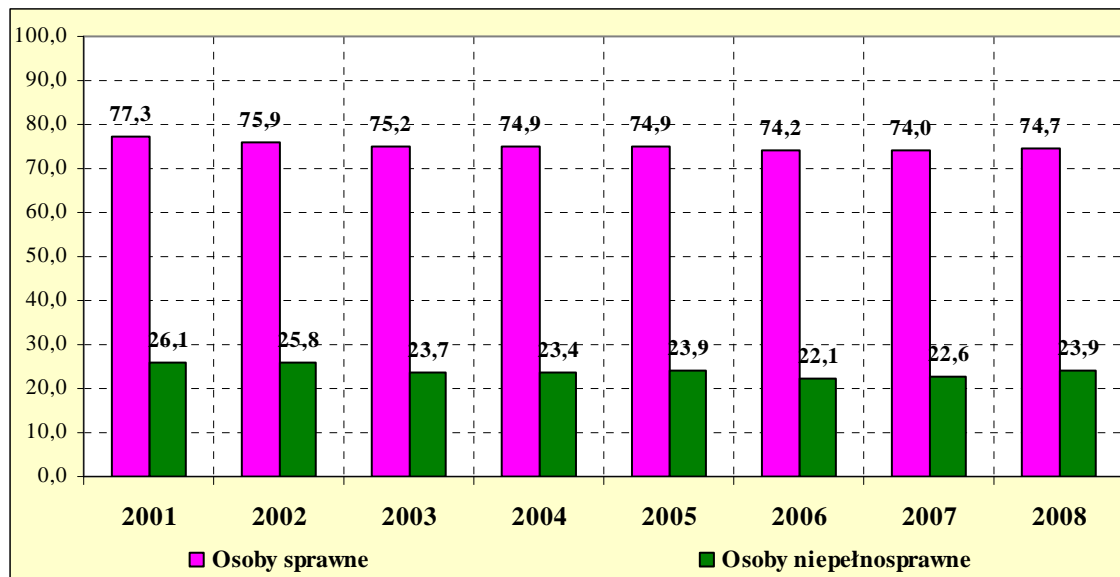
W 2008 roku aktywnych zawodowo było 15,6% osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 15 lat i więcej (dla porównania współczynnik aktywności zawodowej osób sprawnych wynosił 59,4%). W związku z obserwowanym w ostatnich latach spadkiem aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych cieszy niewielki - w stosunku do poprzedniego roku - wzrost współczynnika aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 15 lat i więcej (podobnie jak w przypadku osób sprawnych) – o 0,5 pkt. proc., a jeszcze bardziej znacznie większy w zbiorowości osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym - z 22,6% do 23,9%, tj. o 1,4 pkt. proc. (dla osób sprawnych nastąpił wzrost wskaźnika tylko o 0,7 pkt. proc.).

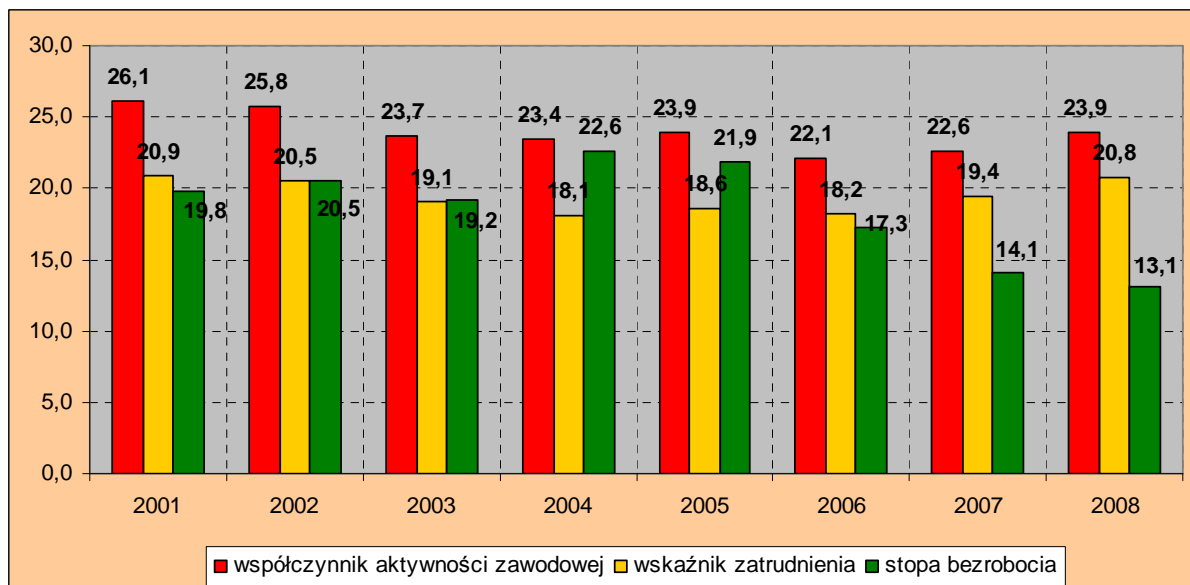
⁹ Obrazują ją dane z BAEL, przy porównywaniu których należy jednak uwzględnić następujące czynniki:

- o bardziej ograniczoną wiarygodność danych z BAEL w przypadku osób niepełnosprawnych niż w przypadku osób sprawnych (ze względu na wielkość i konstrukcję próby),
- o specyfikę definicji osób niepełnosprawnych pociągająca za sobą nieporównywalność z danymi w innych krajach europejskich,
- o odmienność form zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Polsce i w innych krajach europejskich (w Polsce dominuje zatrudnienie w indywidualnym gospodarstwie rolnym i tradycyjne rozumiane zatrudnienie najemne).

Wykres 5. Współczynnik aktywności zawodowej osób sprawnych i niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w latach 2001-2008 (według BAEL GUS)

Wykres 6. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w latach 2001 – 2008 (wg BAEL GUS)

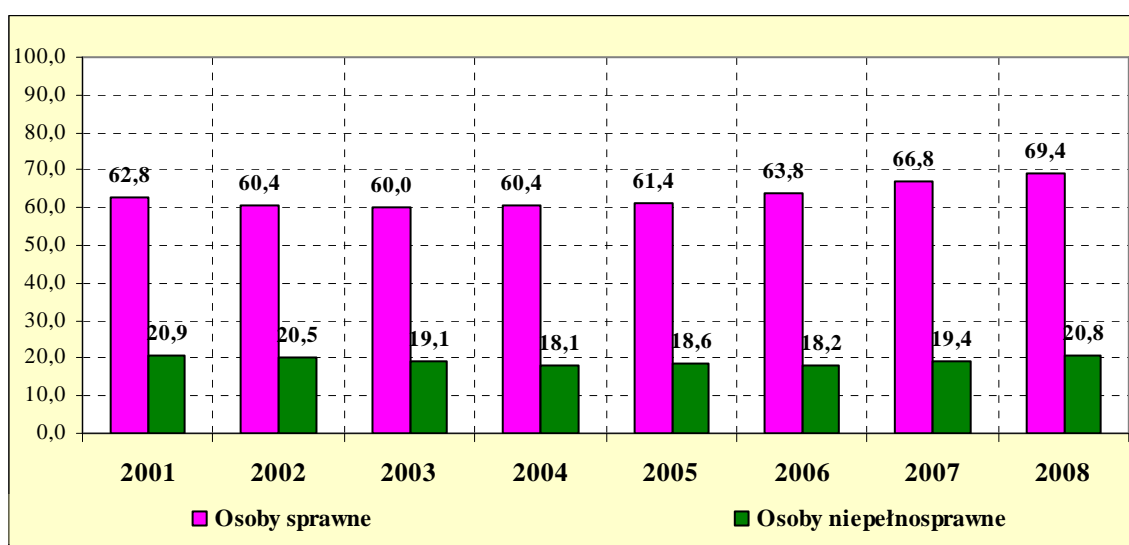

Osoby pracujące stanowiły niemal 14% zbiorowości osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej (ich udział wzrósł w porównaniu z rokiem ubiegłym o 0,5 pkt. proc.). Wskaźnik zatrudnienia tych osób od 6 lat utrzymuje się na poziomie 13-14% (najwyższy był w 1997 r. – 20%) i jest znacznie niższy niż osób sprawnych, który w latach 2001-2006 kształtował się na poziomie 49-51%, w roku 2007 wyniósł 53,4%, a w 2008 r. 55,3% (odsetek ten był wyższy o 1,9 pkt. proc. niż w roku poprzednim).

Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych jest z natury rzeczy niższy niż osób sprawnych, tym niemniej różnica pomiędzy nimi pozostaje wciąż zbyt duża.

Tym bardziej na uwagę zasługuje fakt, że w 2008 roku - po raz pierwszy od 2002 roku - wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym przekroczył 20% (wyniósł 20,8%), zaś stopa bezrobocia obniżyła się do 13,1%. W porównaniu z rokiem ubiegłym wskaźnik zatrudnienia tych osób wzrósł o 1,4 pkt. proc. (osób sprawnych – o 2,6 pkt. proc.), a stopa bezrobocia obniżyła się o 1,0 pkt. proc. (osób sprawnych – o 2,6 pkt. proc.).

Wykres 7. Wskaźnik zatrudnienia osób sprawnych i niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym (18-59/64 lata) w latach 2001–2008 (według BAEL GUS)

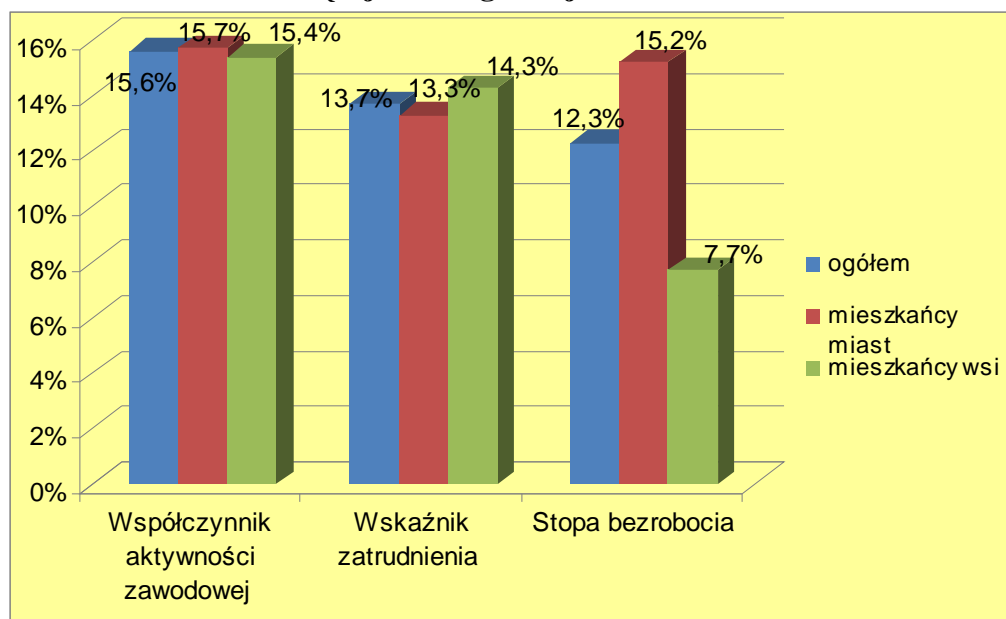
Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej w 2008 r. był wyższy wśród mieszkańców wsi niż miast. W 2008 w miastach wskaźnik ten wynosił 13,3%, zaś na obszarach wiejskich – 14,3%. Odwrotną relację zauważamy wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym, gdzie wskaźnik zatrudnienia w miastach wynosił 21,1%, a na obszarach wiejskich 20,3%. Prawdopodobnie wynika to z większego udziału pośród osób pracujących zamieszkałych na wsi osób starszych, będących w wieku poprodukcyjnym. Już wcześniej obserwowano zmniejszenie się udziału osób pracujących w wieku produkcyjnym wśród mieszkańców wsi w porównaniu do lat poprzednich (wynosił on 22,4% w 2005 r., 21,1% w 2006 r. a 20,5% w 2007 r.).

W przypadku osób zamieszkałych na wsi występuje znaczne zróżnicowanie aktywności w zależności od związku z gospodarstwem rolnym. W 2008 r. jedynie 39,1% niepełnosprawnych mieszkańców wsi w wieku 15 lat i więcej stanowiły osoby związane z gospodarstwem rolnym¹⁰. Aktywność zawodowa tych osób jest znacznie

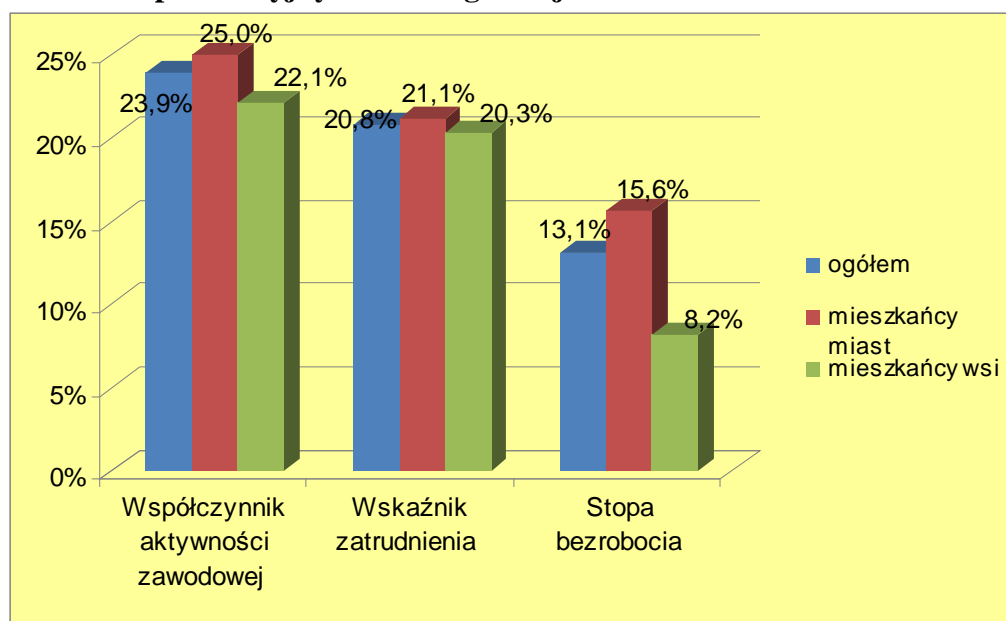
¹⁰ Są to osoby będące członkami gospodarstwa domowego z użytkownikiem gospodarstwa rolnego lub działki rolnej.

wyższa (27,4%) niż osób niepełnosprawnych niezwiązanych z gospodarstwem rolnym (7,8%). Jeszcze bardziej ta różnica jest widoczna w przypadku wskaźnika zatrudnienia (odpowiednio 27,0% i 6,2%). W ostatnich latach obserwujemy zmniejszenie aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych związanych z gospodarstwem rolnym. W 2008 roku, w porównaniu z rokiem ubiegłym, współczynnik aktywności zawodowej tych osób obniżył się o 0,5 pkt. proc., w 2007 roku – o 1,5 pkt. proc. Bezrobocie dotyka zaś głównie osoby niezwiązane z gospodarstwem rolnym (stopa bezrobocia dla nich wynosiła 20,6%).

Wykres 8. Wskaźniki aktywności zawodowej dla osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 15 lat i więcej według miejsca zamieszkania w 2008 roku

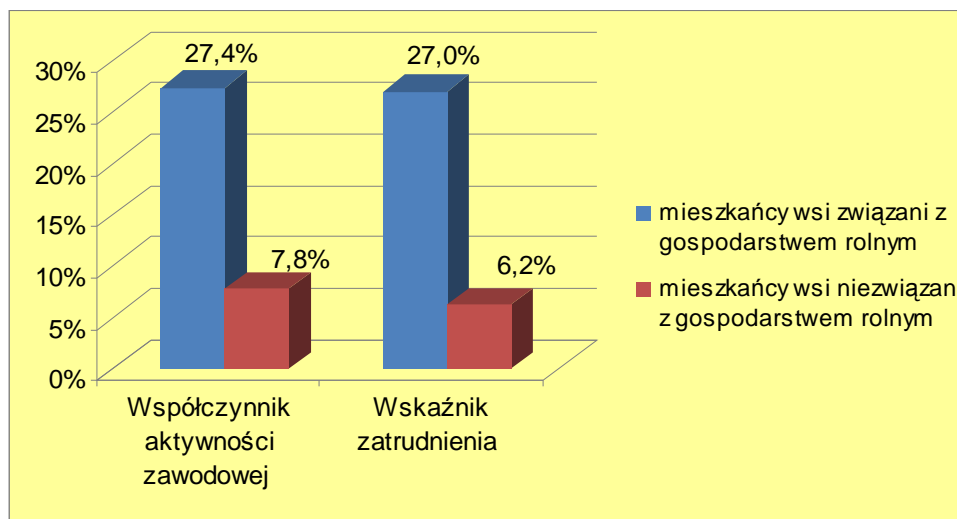

Wykres 9. Wskaźniki aktywności zawodowej dla osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym według miejsca zamieszkania w 2008 roku

Źródło: BAEL GUS

Wykres 10. Współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych mieszkańców wsi w związku z gospodarstwem rolnym w 2008 roku

Źródło: BAEL GUS

Wśród osób niepełnosprawnych zdecydowanie częściej pracują mężczyźni niż kobiety. W 2008 roku wskaźnik zatrudnienia mężczyzn wynosił 17,7%, kobiet – 9,8%. Dysproporcja ta jest znacznie mniejsza wśród osób w wieku produkcyjnym – wskaźniki wynosiły odpowiednio 22,9% i 17,8%.

Spośród pracujących osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej 11,2% miało wykształcenie wyższe (23,8% osób sprawnych), 31,5% - średnie (37,4% osób sprawnych), w tym 26,2% policealne i średnie zawodowe (28,7% osób sprawnych) i 57,3% poniżej średniego (38,8% osób sprawnych), z czego 36,6% - zasadnicze zawodowe (30,2% osób sprawnych) i 20,7% - gimnazjalne i niższe (8,6% osób sprawnych).

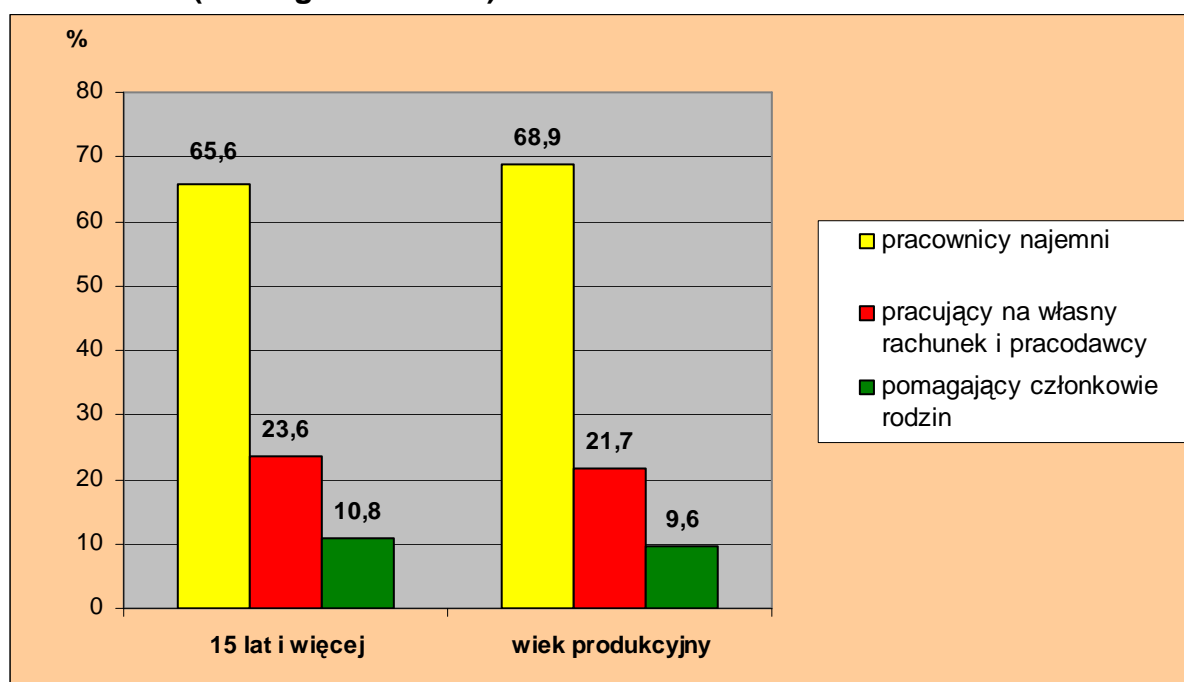
Stopień niepełnosprawności z natury rzeczy różnicuje aktywność zawodową osób niepełnosprawnych: w 2008 r. pracowało 21,9% osób niepełnosprawnych z lekkim stopniem niepełnosprawności, 13,2% ze stopniem umiarkowanym i 3,8% ze stopniem znacznym. Wskaźniki te są oczywiście znacznie wyższe w przypadku osób w wieku produkcyjnym - wynosiły odpowiednio 28,5%, 18,6% i 8,2%.

O ile od lat większość pracujących osób niepełnosprawnych stanowią pracownicy najemni, to w 2008 r. ich udział wzrósł jeszcze bardziej i wyniósł 65,6% (w 2007 r. 59,2%). Niższe były udziały osób pracujących na własny rachunek (23,6% wobec 29,4% w roku ubiegłym¹¹) i pomagających członków rodzin (10,8% podczas gdy rok temu 11,4%). Były one jednak wciąż znaczące ze względu na to, że znaczna część osób niepełnosprawnych pracuje w rolnictwie indywidualnym,.

¹¹ Z czego tylko 2,6% to pracodawcy.

W przypadku osób w wieku produkcyjnym w strukturze zatrudnienia jeszcze większy udział stanowią pracownicy najemni - 68,9% (w 2007 r. 63,1%), mniejszy zaś pracujący na własny rachunek (21,7% wobec 26,4% w roku ubiegłym¹²) i pomagający członkowie rodzin (9,6% podczas gdy rok temu 10,5%), co wskazuje na silniejszy związek z rolnictwem osób starszych.

Wykres 11. Struktura zatrudnienia osób niepełnosprawnych w 2008 roku (według BAEL GUS)

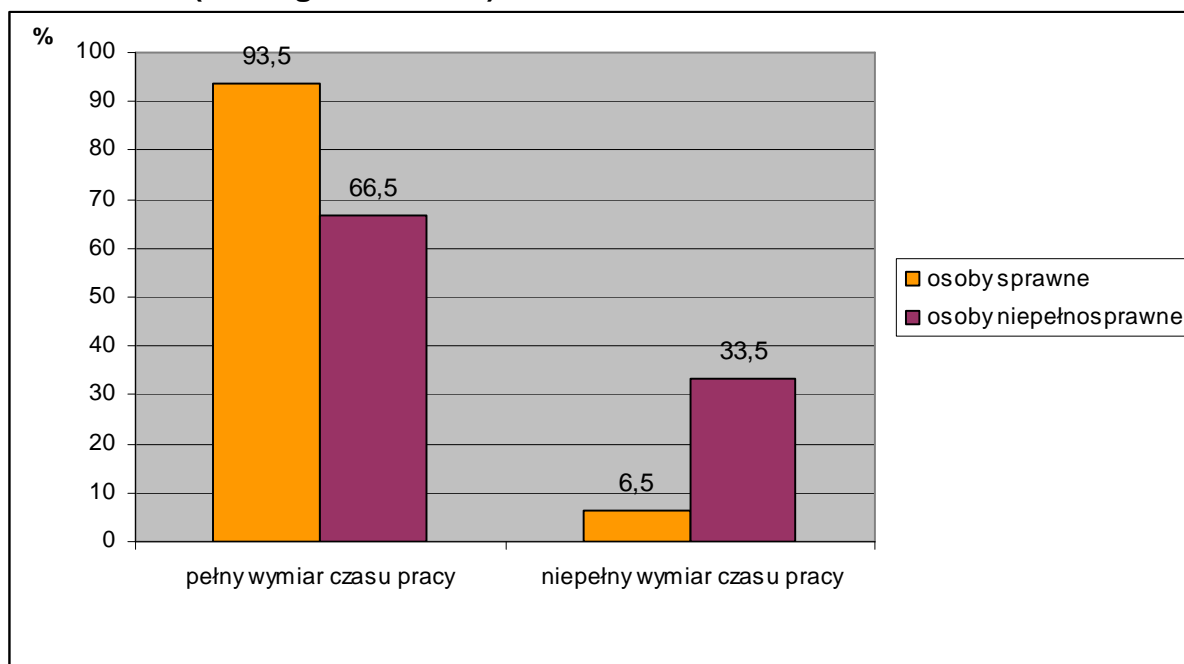
Osoby niepełnosprawne pracują w niepełnym wymiarze czasu pracy znacznie częściej niż osoby sprawne. Dla pracujących w wieku produkcyjnym odsetki te wynosiły w 2008 r. odpowiednio dla osób 33,5% i 6,5%. Wśród pracujących osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej w niepełnym wymiarze czasu pracowało 36,8%. W przypadku osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności odsetek ten wynosił 39,5%, z umiarkowanym - 42,5%, z lekkim - 33,1%. Dla osób w wieku produkcyjnym kształtował się następująco: 35,3%, 38,4% i 30,2%.

Odsetek pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy był niższy w przypadku mężczyzn niż wśród kobiet i wynosił odpowiednio 34,7% i 40,6%, dla osób w wieku produkcyjnym 32,4% i 34,8%.

Częściej pracowały w niepełnym wymiarze czasu osoby z wykształceniem co najwyżej zawodowym – 51,2% niż osoby z wykształceniem średnim – 40,9% i wyższym – 35,1%. Dla osób w wieku produkcyjnym udziały te przedstawiają się następująco: poniżej średniego - 37,5%, średnie - 30,2% i wyższe - 21,2%.

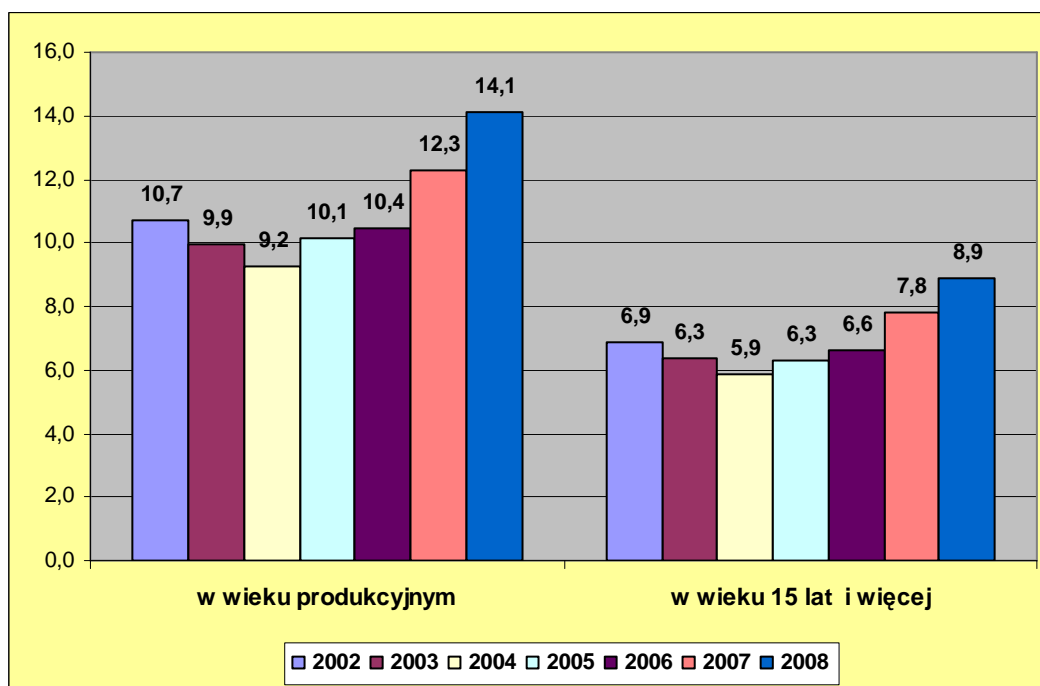
¹² Z czego tylko 2,2% to pracodawcy (w 2007 r. odsetek ten wynosił 2,5%, a w 2006 r. 4,1%).

Wykres 12. Struktura pracujących osób niepełnosprawnych i sprawnych w wieku produkcyjnym według wymiaru czasu pracy w 2008 r. (według BAEL GUS)

Wyraźnie widoczne jest zróżnicowanie tego odsetka między niepełnosprawnymi mieszkańcami miast – 32,4% i wsi – 41,5% (dla osób w wieku produkcyjnym 30,2% i 38,0%), co niewątpliwie wynika ze znacznie mniejszego na wsi udziału pracowników najemnych wśród pracujących.

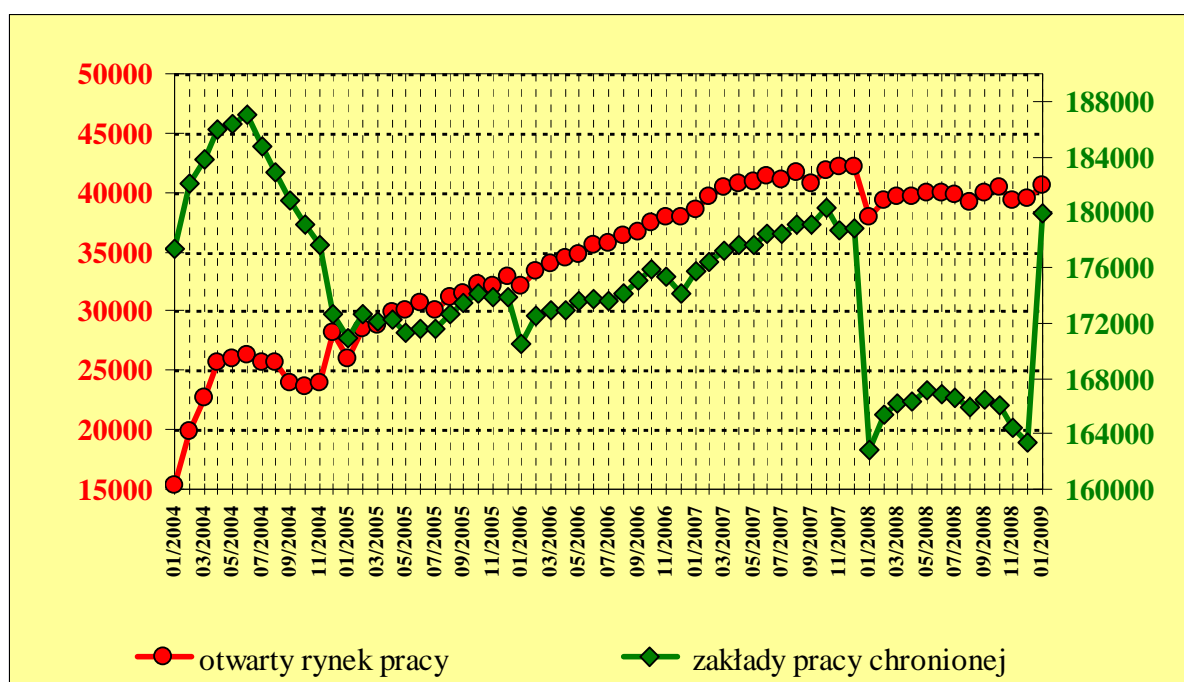
Wykres 13. Udział pracujących jako pracownicy najemni wśród ogółu osób niepełnosprawnych w latach 2002-2008 (według BAEL GUS)

Udział osób pracujących jako pracownicy najemni w ogólnej liczbie osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej w 2008 r. wynosił 8,9% i był o 1,1 pkt. proc. wyższy niż w roku ubiegłym. Dla osób w wieku produkcyjnym był on jeszcze wyższy – 14,1% i wzrósł o 1,9 pkt. proc. w porównaniu z 2007 rokiem.

Od lat zdecydowana większość niepełnosprawnych pracowników najemnych pracuje w zakładach pracy chronionej. Od 2004 r., czyli czasu wprowadzenia instrumentów prawnych wspierających także pracodawców z otwartego rynku pracy (w postaci dofinansowania wynagrodzeń zatrudnionych osób niepełnosprawnych), nastąpiło znaczne zwiększenie udziału osób niepełnosprawnych zatrudnionych na otwartym rynku pracy. W systemie obsługi dofinansowań (SOD) w grudniu 2004 r. zarejestrowanych było 28 tys. osób pracujących na otwartym rynku. W latach następnych ich liczba systematycznie wzrastała (w grudniu 2005 - 33 tys., w grudniu 2006 r. – 38 tys.) aż do 42 tys. w grudniu 2007 r. Liczba pracujących w zakładach pracy chronionej w grudniu 2004 r. wynosiła 173 tys., w grudniu lat 2005-2006 174 tys., a w grudniu 2007 r. 179 tys. W grudniu 2008 r. zaobserwowano dalszy spadek liczby osób niepełnosprawnych zatrudnionych u tych pracodawców – do 163 tys., jak też niewielki spadek osób pracujących na otwartym rynku pracy - w SOD zarejestrowanych było 39 tys. pracowników.¹³ Był on spowodowany prawdopodobnie obawą pracodawców przed zmianą przepisów dotyczących wsparcia pracodawców.

Wykres 14. Pracownicy niepełnosprawni uprawnieni do dofinansowania z PFRON w latach 2004-2008

Źródło: dane SOD PFRON według stanu na 13.03.2009 r.

¹³ Źródło: dane SOD PFRON według stanu na 13.03.2009 r.

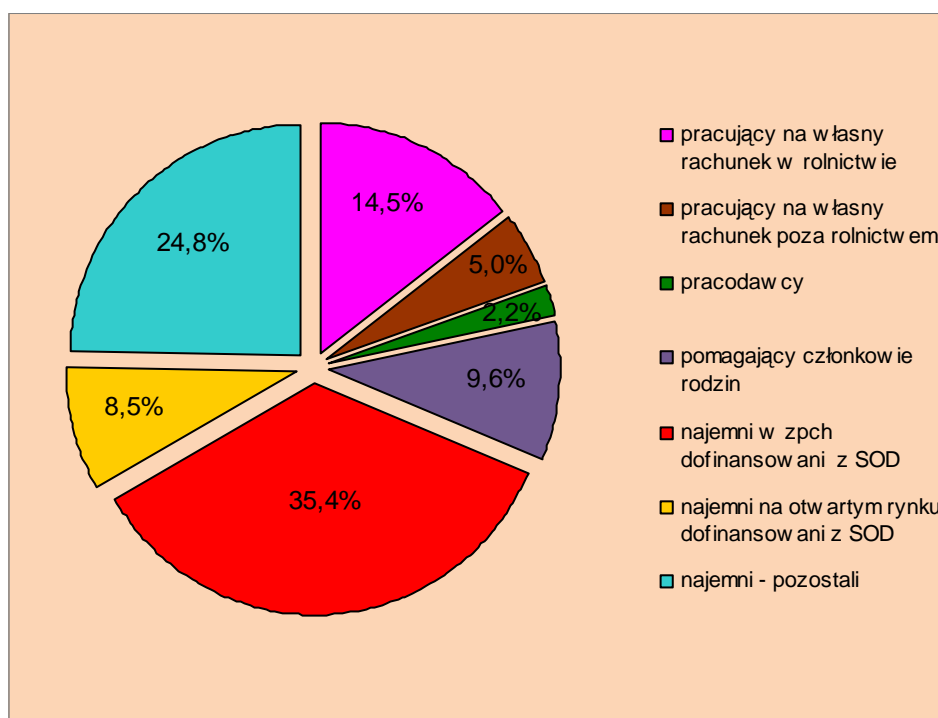
Jednak już na początku 2009 r. obserwuje się znaczący wzrost zatrudnienia osób niepełnosprawnych zarówno na otwartym, jak i na chronionym rynku pracy. W styczniu 2009 r. liczba zarejestrowanych w SOD pracowników niepełnosprawnych wynosiła 220 tys., z czego 180 tys. przypadało na zakłady pracy chronionej a 40 tys. na otwarty rynek pracy.

Tabl. 1. Pracodawcy i osoby niepełnosprawne zarejestrowani w Systemie Obsługi Dofinansowań PFRON w grudniu lat 2004 – 2008 i styczniu 2009

Wyszczególnienie	gru-04	gru-05	gru-06	gru-07	gru-08	sty-09
Pracodawcy						
Ogółem	6 585	7 290	7 949	9 135	9 068	8 639
zakłady pracy chronionej	2 463	2 356	2 251	2 185	2 135	2 111
otwarty rynek pracy	4 122	4 934	5 698	6 950	6 933	6 528
Osoby niepełnosprawne w tys.						
Ogółem	200,7	206,8	212,1	221,0	202,7	220,4
zakłady pracy chronionej	172,6	173,9	174,1	178,8	163,3	179,9
na otwartym rynku pracy	28,1	32,9	38,0	42,2	39,4	40,5

Dane PFRON według stanu na 13.03.2009 r.

Wykres 15. Struktura pracujących osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym, według statusu zatrudnienia w 2008 r.

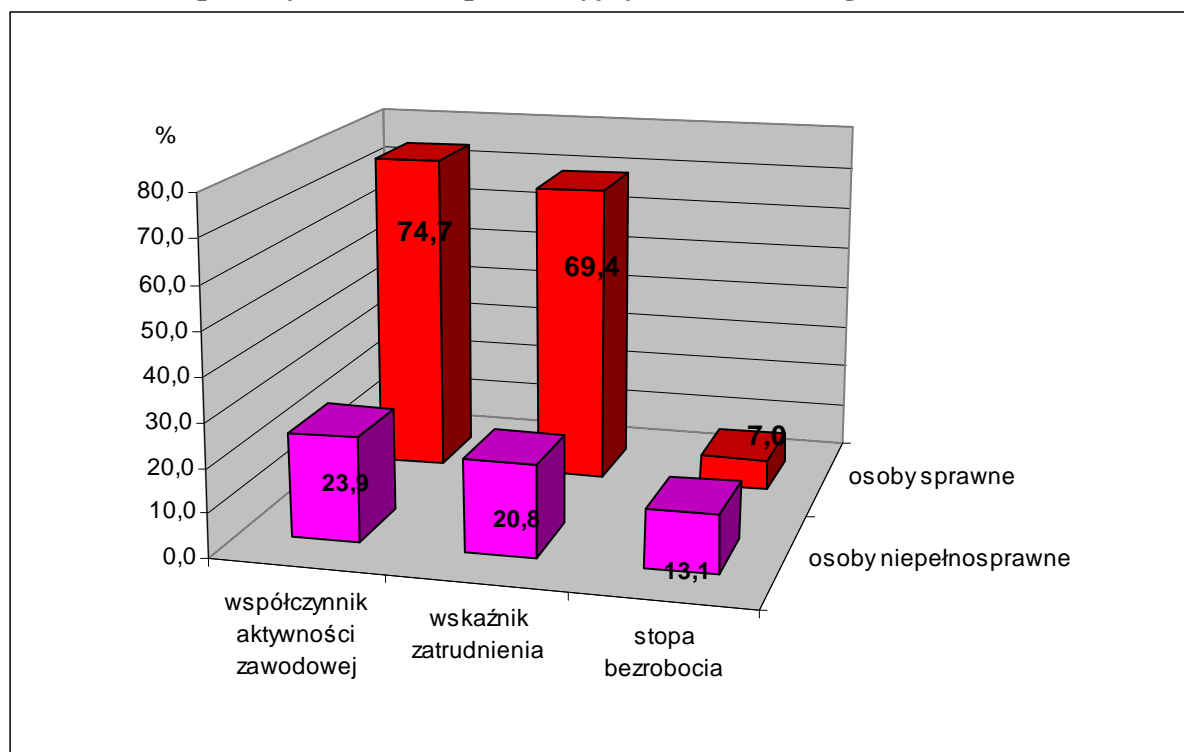
Źródło: szacunek na podstawie BAEL GUS i SOD PFRON

Choć dominacja zatrudnienia osób niepełnosprawnych na chronionym rynku pracy jest wciąż znaczna, wyraźnie widoczna jest tendencja do wzrostu udziału pracowników z otwartego rynku (z 15,9% w grudniu 2005 r. do 17,9% w grudniu 2006 r., 19,1% w grudniu 2007 r. i 19,4% w grudniu 2008 r.).

Z zestawienia danych pochodzących z SOD PFRON i BAEL GUS wynika, że w 2008 roku dofinansowywaniem objęto wynagrodzenia ok. 64% niepełnosprawnych pracowników najemnych w wieku produkcyjnym, którzy stanowili 44% ogółu niepełnosprawnych pracujących w tym wieku.

W 2008 roku oprócz dużego wzrostu wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych i aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, zwłaszcza w wieku produkcyjnym, odnotowano dalszy spadek stopy bezrobocia. Co prawda nie był on aż tak spektakularny jak wśród osób pełnosprawnych, tym niemniej znaczący w kontekście poprawy ich sytuacji na rynku pracy.

Wykres 16. Wskaźniki aktywności ekonomicznej dla osób niepełnosprawnych i sprawnych w wieku produkcyjnym w 2008 r. (wg BAEL GUS)

Stopa bezrobocia osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej w 2008 r. wynosiła 12,3% i była niższa o 0,6 pkt. proc. niż w roku ubiegłym. Począwszy od 2004 roku, wskaźnik ten systematycznie spada, przy czym największy spadek zaobserwowano w ciągu trzech ostatnich lat (w 2006 r. - w porównaniu z rokiem ubiegłym - nastąpiło jego obniżenie o 4,3 pkt. proc., a w 2007 roku o 2,3 pkt. proc.). Stopa bezrobocia osób sprawnych w 2008 r. wynosiła 6,9% - o 2,6 pkt. proc. mniej niż w roku ubiegłym (w 2006 r. nastąpiło jej obniżenie o 3,9 pkt. proc., a w 2007 r. o 4,4 pkt. proc.).

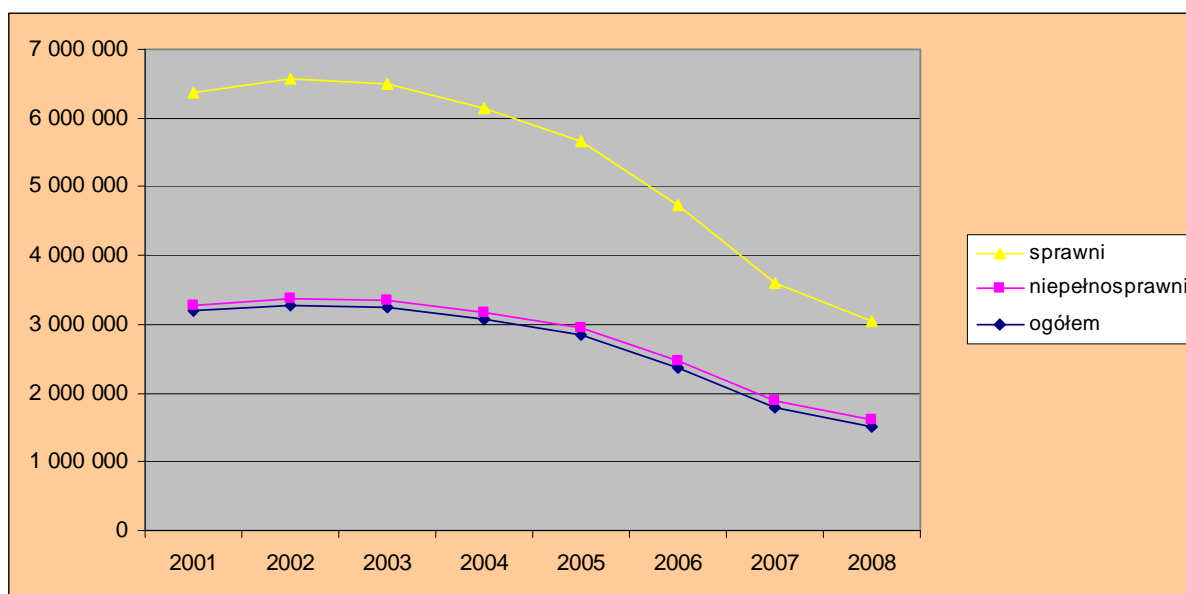
W przypadku osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym stopa bezrobocia w roku 2008 wyniosła 13,1% i była o 1,0 pkt. proc. niższa niż w roku ubiegłym (w 2006 r. odnotowano spadek wskaźnika o 4,6 pkt. proc., a w 2007 r. o 3,2 pkt. proc.). Wartość tego wskaźnika dla osób sprawnych w 2008 roku kształtowała się na poziomie 7,0%.

Pomimo spadku stopy bezrobocia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym, w dalszym ciągu niepokojąca jest sytuacja osób w wieku 25-49 lat, dla których wartość wskaźnika jest wciąż wyższa – w 2008 r. wynosiła 15,6% (wobec 21,2% w roku ubiegłym).

Nadal obserwowana jest znaczna różnica stopy bezrobocia wśród mieszkańców wsi i miast (odpowiednio w 2008 r. – 7,7% i 15,2%, a dla wieku produkcyjnego 8,2% i 15,6%), co - jak wcześniej wskazano - wynika z możliwości zatrudnienia we własnym gospodarstwie rolnym.

Kwartalne wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, w tym przypadku za IV kw. 2008 r., wskazują na ogólną poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy, jednak dane pochodzące z bezrobocia rejestrowanego według stanu z końca listopada i grudnia 2008 r., dotyczące liczby osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy (jako bezrobotne i poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu)¹⁴, pokazały nieco trudniejszą sytuację osób niepełnosprawnych, które poszukują pracy.

Wykres 17. Liczba osób bezrobotnych oraz poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu, zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy, według stanu na koniec grudnia w latach 2001 - 2008

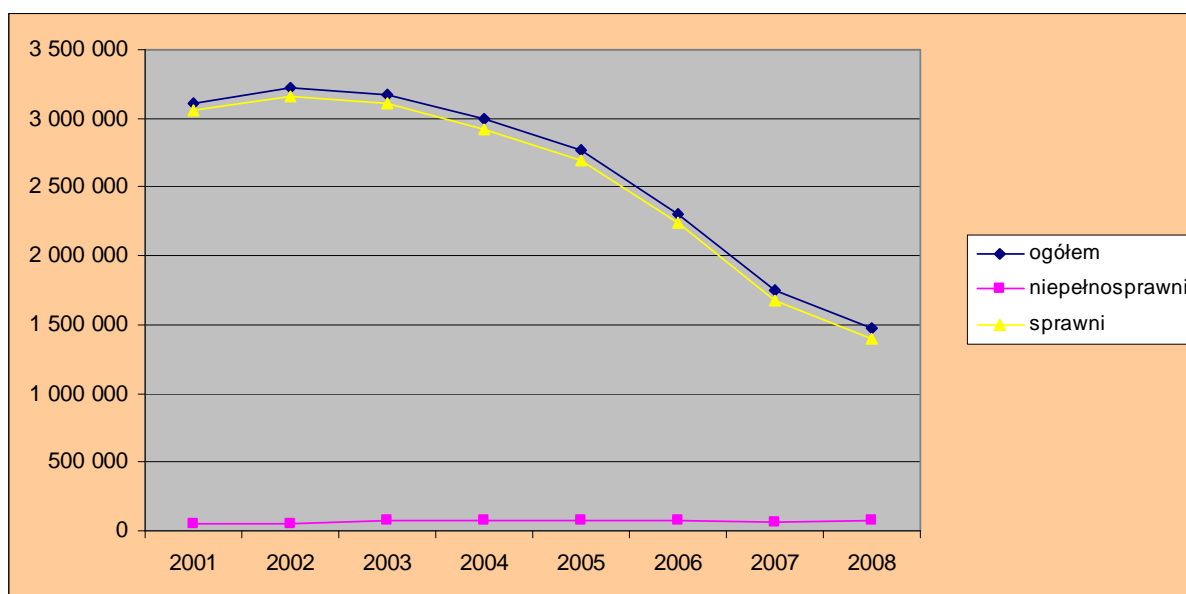

¹⁴ W przypadku osób niepełnosprawnych GUS nie szacuje stopy bezrobocia rejestrowanego, stopa bezrobocia osób niepełnosprawnych obliczana jest na podstawie BAEL. Definicje bezrobocia stosowane w badaniu bezrobocia rejestrowanego opierają się na przepisach krajowych, natomiast definicje stosowane w BAEL opierają się na metodologii Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) i Eurostatu.

O ile przez wiele lat w bezrobociu rejestrowanym liczba bezrobotnych osób niepełnosprawnych utrzymywała się na względnie stałym poziomie, to pod koniec 2008 roku zaobserwowano wzrost liczby bezrobotnych osób niepełnosprawnych. Było to zapewne związane z ogólnym pogorszeniem się sytuacji na rynku pracy spowodowanej zapowiedzią kryzysu. Dane z pierwszego kwartału 2009 r. wskazują na dalszy wzrost ich liczby, choć udział osób niepełnosprawnych w ogóle zarejestrowanych osób bezrobotnych zmalał w stosunku do stanu z grudnia 2008 r. (z 5,0% do 4,8%). W ciągu 2008 roku kształtował się on na poziomie 4-5%, a zatem nie zmienił się istotnie.

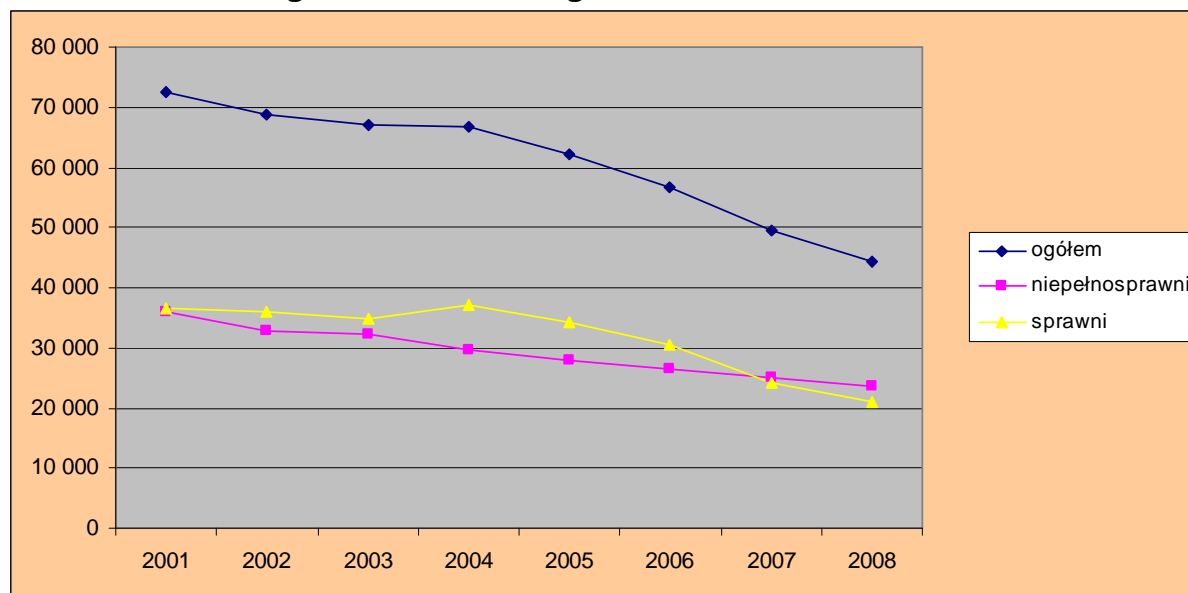
Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne według stanu na koniec grudnia 2008 r. wynosiła 73.112 i była wyższa o 5,8 tys. osób niż rok temu. Liczba zarejestrowanych poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych wynosiła 23.465 i była o 1,6 tys. niższa niż przed rokiem. Udział tych osób w ogóle osób zarejestrowanych poszukujących pracy wynosił 52,8%.

Wykres 18. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy, według stanu na koniec grudnia w latach 2001 - 2008

Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne i poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu w grudniu 2008 r. (96.577) była wyższa o 4.220 osób niż w grudniu 2007 r. (92.357), zmniejszył się jednak udział osób, które pozostają bez pracy powyżej 12 miesięcy (z 48,5% do 44,3%, tj. o 4,2 pkt. proc.). Udział bezrobotnych długotrwale obniżył się o 4,4 pkt. proc. (z 47,3% do 42,9%), a poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu o 2,8 pkt. proc. (z 51,5% do 48,7%).

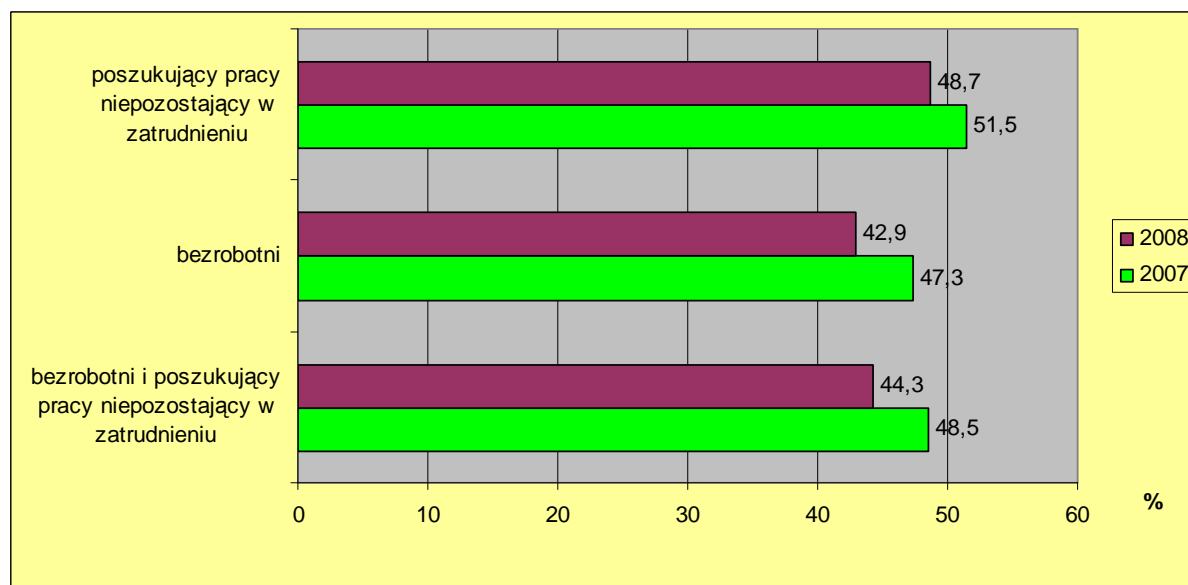
Wykres 19. Liczba osób poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu, zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy, według stanu na koniec grudnia w latach 2001 - 2008

W końcu marca 2009 r. w powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było 109.190 osób niepełnosprawnych, z tego 84.134 osoby jako bezrobotni i 25.056 osób jako poszukujący pracy.

Mniejsza podatność liczebności tych osób na pozytywne zmiany na rynku pracy widoczna jest w kształtowaniu się udziału osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych – w 2008 r. wynosił on 5,9%, podczas gdy w 2007 r. wynosił on 4,7%, w 2006 r. 4,0%, zaś w 2005 - 3,6%.

Wykres 20. Udział osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy powyżej 12 miesięcy według stanu na koniec grudnia 2007 i 2008 roku

Udział osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w urzędach pracy jako bezrobotne przez okres powyżej 12 miesięcy był wyższy od udziału bezrobotnych długotrwale osób sprawnych (odsetki wynosiły odpowiednio 42,9% i 33,5%).

W końcu grudnia 2008 r. 44,3% z osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w urzędach pracy jako bezrobotne lub poszukujące pracy i niepozostające w zatrudnieniu pozostawało w ewidencji dłużej niż 12 miesięcy.

Tab.2. Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy (PUP) jako bezrobotni i poszukujący pracy niepozostający w zatrudnieniu, w tym powyżej 12 miesięcy, według stanu na koniec miesiąca, w latach 2002-2008

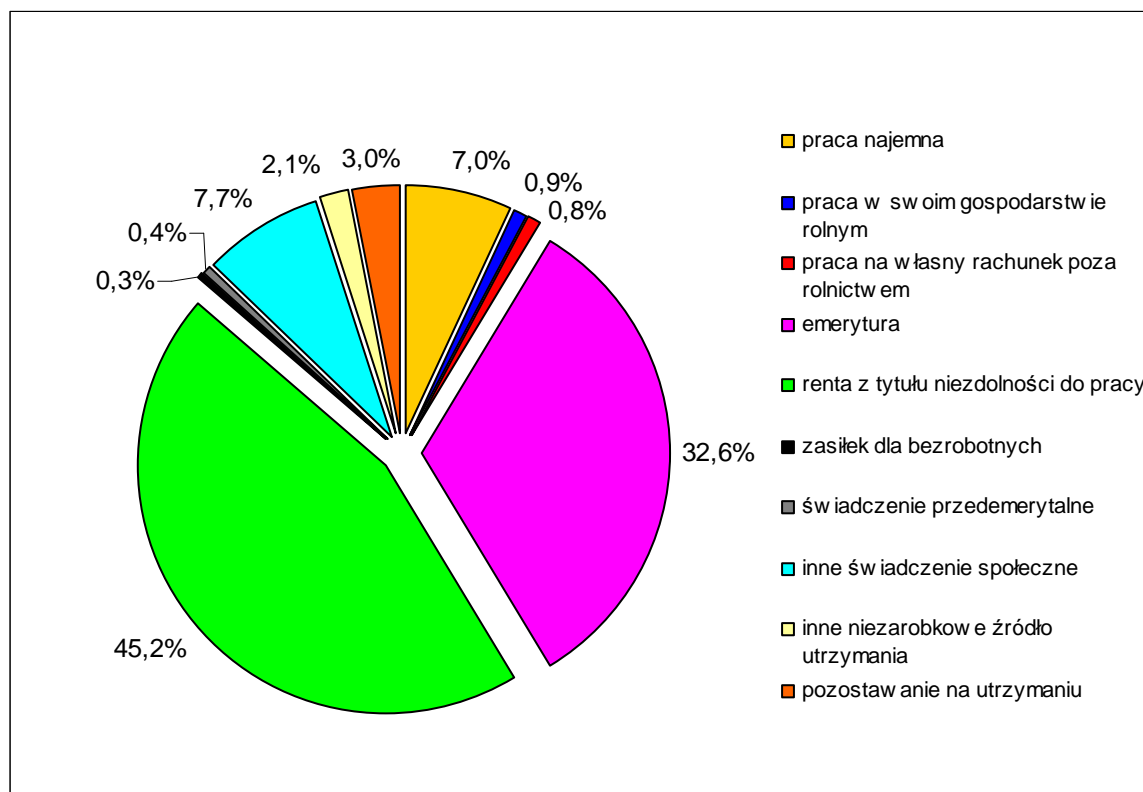
Okres sprawozdawczy	Niepełnosprawni zarejestrowani w PUP jako bezrobotni i poszukujący pracy niepozostający w zatrudnieniu		w tym powyżej 12 miesięcy	
	ogółem	w tym bezrobotni	razem	w tym bezrobotni
stan na koniec m-ca:	w liczbach bezwzględnych			
gru-02	89 435	56 541	48 072	30 954
gru-03	102 054	69 778	54 252	37 550
gru-04	105 288	75 738	55 155	39 095
gru-05	104 658	76 834	53 900	38 909
gru-06	98 957	72 589	x	36 641
gru-07	92 357	67 284	44 749	31 833
gru-08	96 577	73 112	42 748	31 330

x – brak danych

Źródło: sprawozdawczość powiatowych urzędów pracy

Niska aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej znajduje odzwierciedlenie w strukturze tej populacji według źródeł utrzymania. Podobnie jak w latach poprzednich, głównymi źródłami utrzymania w 2008 roku były najczęściej: renta z tytułu niezdolności do pracy (45,2%), emerytura (32,6%), a dopiero w następnej kolejności praca (8,7%, w tym praca najemna 7,0%). W głównej mierze ze świadczeń społecznych (włączając w nie zasiłek dla bezrobotnych i świadczenie przedemerytalne) utrzymywało się 8,4% osób niepełnosprawnych, 3,0% pozostawało na utrzymaniu innych członków rodziny a na inne niezarobkowe źródło utrzymania wskazało 2,1% niepełnosprawnych.

Wykres 21. Osoby niepełnosprawne w wieku 15 lat i więcej według głównego źródła utrzymania w 2008 r. według BAEL

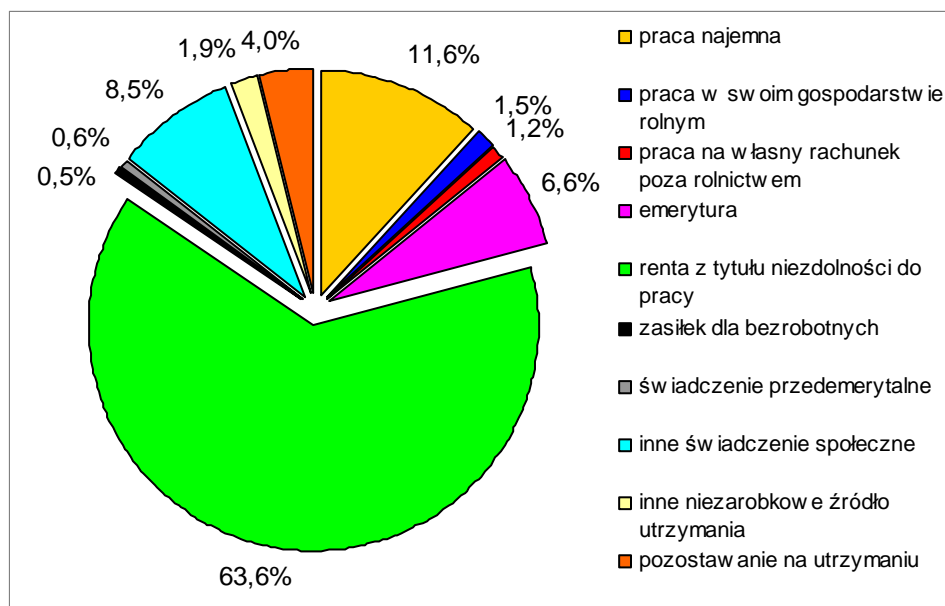

W porównaniu z rokiem ubiegłym udział osób utrzymujących się głównie z renty z tytułu niezdolności do pracy zmniejszył się o 3,2 pkt. proc. (w 2007 r. o 3,9 pkt. proc.), jednak wciąż pozostaje ona głównym źródłem utrzymania dla niemal połowy osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej. Ponadto w 2008 roku wzrósł o 1,8 pkt. proc. odsetek osób niepełnosprawnych, dla których głównym źródłem utrzymania była emerytura (podobnie jak rok temu, kiedy wzrósł on o 1,6 pkt. proc.).

W przypadku osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym renta z tytułu niezdolności do pracy stanowiła główne źródło utrzymania aż dla 63,6%. Emerytura była takim źródłem dla 6,6%, świadczenia społeczne – dla 9,6%, a inne niezarobkowe źródło utrzymania – dla 1,9%. Z pracy utrzymywało się 14,3%, w tym 11,6% z pracy najemnej (pozostali pracowali we własnym gospodarstwie rolnym bądź na własny rachunek poza rolnictwem indywidualnym). 4% osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym pozostawało na utrzymaniu innych osób.

Większość osób niepełnosprawnych pozostaje poza rynkiem pracy i jest to niestety zjawisko obserwowane od wielu lat, dotyczące także osób w wieku produkcyjnym. W 2008 r. biernych zawodowo było 83,9% osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej i 75,7% osób w wieku produkcyjnym (wobec adekwatnych udziałów dla osób sprawnych - odpowiednio 40,6% i 25,3%). Dlatego wciąż podejmowane są działania ustawowe wspierające aktywizację zawodową tych osób.

Wykres 22. Osoby niepełnosprawne w wieku produkcyjnym według głównego źródła utrzymania w 2008 r. według BAEL

W 2008 r. wśród 1685 tys. osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym biernych zawodowo było 22,2% ze znacznym stopniem niepełnosprawności, 40,9% - z umiarkowanym i 36,9% - z lekkim stopniem niepełnosprawności. Porównując to ze strukturą osób niepełnosprawnych ogółem ze względu na stopień niepełnosprawności można wyraźnie dostrzec, że im głębsza niepełnosprawność, tym większe prawdopodobieństwo pozostawania poza rynkiem pracy. Jednocześnie, o czym już wcześniej wspomniano, występuje zależność: im wyższy poziom wykształcenia, tym większe szanse na obecność na rynku pracy. (Wśród biernych zawodowo w wieku produkcyjnym było 3,9% osób niepełnosprawnych z wyższym poziomem wykształcenia, 26,5% - ze średnim wykształceniem i 69,7% z wykształceniem poniżej średniego.)

Udział osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym deklarujących, że nie szukają pracy z przyczyn zdrowotnych (choroba, niesprawność) jest bardzo wysoki – w 2008 r. wynosił on 88,0%, szczególnie na wsi (92,4%), ale także w miastach (84,9%). Na tę przyczynę bierności zawodowej wskazywała nie tylko przeważająca część osób ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (odpowiednio 93,0% i 86,4%), ale także z lekkim (86,8%). Niezależnie od stanu zdrowia, najczęściej nie zamierzały poszukiwać pracy osoby niepełnosprawne z niższym poziomem wykształcenia (około 70% osób z wykształceniem poniżej średniego).

Mimo obserwowanej poprawy osób niepełnosprawnych na rynku pracy, nadal większość tych osób pozostaje poza rynkiem pracy, w tym osób w wieku produkcyjnym.

Brak aktywności zawodowej spowodowany był często obawą utraty lub obniżenia wysokości otrzymywanych świadczeń pieniężnych, będących pewnym i stałym źródłem dochodu i utrzymania. Być może zmiana przepisów regulujących te kwestie (nowelizacja *Ustawy o rehabilitacji (...)* z dnia 5 grudnia 2008 r.) przyczyni się do osób niepełnosprawnych biernych zawodowo wejścia na rynek pracy.

Zatrudnienie niepełnosprawnych pracowników najemnych jest w większości dofinansowywane ze środków publicznych. Skutki tego działania są widoczne we wzroście ich wskaźnika zatrudnienia, co świadczy o skuteczności instrumentów ustawowych wspierających zatrudnienie osób niepełnosprawnych, a skierowanych głównie na zwiększenie zatrudnienia najemnego.

Już w zeszłych latach obserwowano wzrost udziału niepełnosprawnych pracowników najemnych na otwartym rynku pracy. Nowelizacja *Ustawy o rehabilitacji (...)* powinna przyczynić się do dalszego wzrostu udziału zatrudnionych na tym rynku pracy. Wstępne dane za I kwartał 2009 roku, pochodzące z Systemu Obsługi Dofinansowań Rynku Pracy PFRON, świadczą o znacznym wzroście liczby zarejestrowanych pracowników niepełnosprawnych, zarówno na chronionym jak i otwartym rynku pracy.